

Література

1. Friedrich Schneider, Andreas Buehn, Claudio E. Montenegro. Shadow Economies all over the World: NewEstimates for 162 Countries from 1999 to 2007. [Electronic resource]. – Mode of access http://www.econ.jku.at/.../SHADOWECONOMIES_June8_2010_FinalVersion.pdf.
2. Сколотяний Ю. Прихований ресурс: як оцінити обсяги тіньового сектора? / Ю. Сколотяний // Дзеркало тижня. Україна, 17 серпня 2012. – № 28.
3. Мазур І.І. Детінізація економіки України: теорія та практика : монографія / І.І. Мазур. – К. : Вид-во НУ ім. Тараса Шевченка, 2006. – 239 с.
4. Мандибура В.О. "Тіньова" економіка України та напрями законодавчої стратегії її обмеження / В.О. Мандибура. – К. : Вид-во "Б.В.", 1998. – 134 с.
5. Турчинов О.В. Тіньова економіка: закономірності, механізми функціонування, методи оцінки / О.В. Турчинов. – К. : Вид-во "Либідь", 1996. – 187 с.
6. Варналій З.С. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації : монографія / З.С. Варналій, А.Я. Гончарук, Я.А. Жаліло та ін. / за ред. д-ра екон. наук, проф. З.С. Варналія. – К. : Вид-во НІСД, 2006. – 576 с.
7. Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки. Затверджено Наказом Міністерства економіки України за від 18.02.2009 р., № 123.
8. Методологічні положення обчислення обсягів економіки, яка безпосередньо не спостерігається. Затверджено Наказом, Державного комітету статистики України за від 31.12.2004 р., № 680.
9. Економіко-математичне моделювання : навч. посібн. / Р.В. Фецура (та ін.); Е 457 / за ред. Р.В. Фецура / НУ "Львівська політехніка". – Львів : БЦ "АЖУР", 2010. – 340 с.

Гуменюк В.В. Классификация и усовершенствование методов оценивания нелегальной экономики

Проведено аналіз і систематизацію методів оцінювання частини нелегальної економіки, виявлені їх недоліки. Предложено усовершенствовать "электрический" метод с использованием принципа функции Кобба-Дугласа.

Ключевые слова: "теневая", "нелегальная", "скрытая", "не учтенная" экономика, методы оценивания нелегальной экономики.

Gumenyuk V.V. Classification and improvement of methods of evaluation of illegal economy

Analysing and systematization of methods of estimation of illegal economics' part was conducted, found out their failings. It was suggested to improve an "electric" method with the use of principle of Cobb-Douglas' function.

Keywords: "shadow", "illegal", "hidden", "not taken", "into account" economy, methods of evaluation of illegal economy.

УДК 369.51 *Аспір. О.І. Данилюк¹ – Львівська державна фінансова академія*

ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ "ПЕНСІЯ" ТА "ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ"

Уточнено теоретичну сутність пенсійного забезпечення з точки зору диверсифікованості джерел утримання осіб похилого віку. Розкрито зміст і цілі пенсійного забезпечення та пенсійної системи у різних аспектах: соціальному, економічному, фінансовому і правовому. Виділено ознаки пенсії, що впливають з її цілей, як з точки зору суспільства, так і окремої людини. Вдосконалено визначення терміна "пенсія", виходячи з її ознак. Обґрунтовано висновок про необхідність розширення використання терміна "пенсія" в українському пенсійному законодавстві.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсійна система, пенсія.

Постановка проблеми. Еволюція поглядів на суть пенсії відбувається відповідно до розвитку і вдосконалення національних пенсійних систем. У процесі свого реформування пенсійні системи набувають нових ознак, які невідомі попереднім моделям, і вимагають відповідного теоретичного відображення. Тому важливим є з'ясування сутності понять "пенсія" і "пенсійне забезпечення", які є базовими категоріями будь-якої системи пенсійного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективного функціонування пенсійної системи привертають увагу багатьох сучасних науковців. Зокрема, теоретичні аспекти пенсійного забезпечення розглядають у своїх дослідженнях О.І. Бобирь, В.В. Даценко, В.П., В.А. Криклій, Х.З. Махмудов, М.М. Папієв, М.Г. Ріппа, А.І. Якимів та інші. Однак актуальність реформування національної пенсійної системи потребує відповідного теоретичного обґрунтування та подальших досліджень з окресленої тематики.

Мета і завдання дослідження. Метою цього дослідження є визначення теоретичної сутності понять "пенсія", "пенсійне забезпечення", їх складових ознак та характерних особливостей на сучасному етапі суспільного розвитку, а також вироблення на цій основі рекомендацій щодо удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Термін "пенсійне забезпечення" має неоднозначне трактування у вітчизняній науковій літературі. Окремі автори вважають, що пенсійне забезпечення стосується тих виплат пенсіонерам, які здійснюються з державного бюджету [1, 2]. На нашу думку, таке тлумачення є звуженим, оскільки держава відповідно до законодавчих актів повинна створити умови для забезпечення пенсіями всіх відповідних категорій громадян (отримувачів пенсій за віком, за інвалідністю, у разі втрати годувальника) як на обов'язкових, так і на добровільних засадах. Джерелами таких виплат можуть бути як кошти державного бюджету, так і внески працівників і роботодавців, а також доходи від інвестування пенсійних накопичень (у накопичувальній системі). Спеціалісти Світового банку до пенсійного забезпечення відносять також неформальну фінансову і не фінансову підтримку людей похилого віку в межах родини або громади [3]. Тому пенсійне забезпечення можна охарактеризувати як систему суспільних відносин, що існують для створення достатніх умов життя осіб при настанні пенсійного віку, інвалідності, втраті годувальника за рахунок коштів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, накопичувальної (обов'язкової і добровільної) системи, бюджетної підтримки, неформальної фінансової і не фінансова підтримки людей похилого віку в межах родини або громади.

Через неоднозначність трактування терміна "пенсійне забезпечення" у науковій літературі деякі автори пропонують ввести в науковий обіг категорію "пенсійний захист", під яким варто розуміти всі можливі суспільно-організовані форми забезпечення непрацездатних осіб періодичними грошовими виплатами [2]. Однак автор поділяє думку С.О. Устинова, який вважає, що термін "забезпечення" є більш прийнятним, оскільки слово "захист" асоціюється з якоюсь тимчасовою дією, яка має закінчитися як тільки мине загроза. Що ж стосується забезпечення – це тривалий процес, який має сталий характер і не залежить від тимчасових життєвих ускладнень [4].

¹ Наук. керівник: проф. К.В. Васильківська, д-р екон. наук – Львівська державна фінансова академія

Сутність пенсійного забезпечення, на нашу думку, потрібно розглядати у чотирьох аспектах: соціальному, економічному, фінансовому і правовому (рис. 1). Соціальна сутність пенсійного забезпечення полягає у створенні всеохоплюючої та універсальної системи захисту непрацездатної частини населення від соціальних ризиків (невизначеної тривалості життя, інвалідності, втрати годувальника). Причому ефективна система пенсійного забезпечення повинна не лише захищати від бідності, але й забезпечувати гідний рівень життя пенсіонерам після завершення трудової діяльності, в разі настання інвалідності, втрати годувальника.

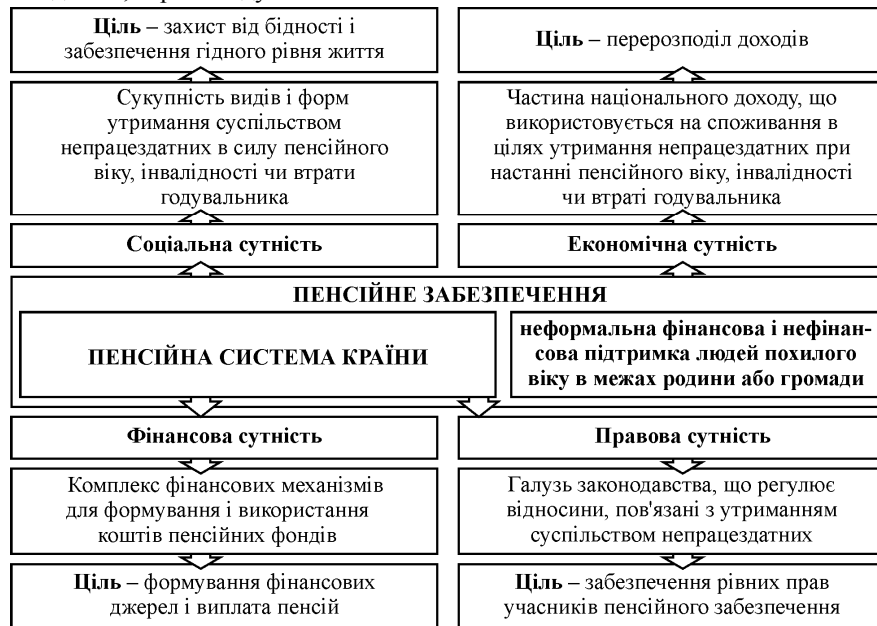


Рис. 1. Сутність і цілі пенсійного забезпечення

В економічному змісті пенсійне забезпечення є частиною національного доходу, що використовується на споживання з метою утримання непрацездатних у разі настання названих вище страхових випадків. Через механізми пенсійного забезпечення здійснюється перерозподіл доходів від активного працездатного покоління на користь покоління пенсіонерів. Фінансова складова пенсійного забезпечення полягає у використанні механізмів для формування відповідних державних і недержавних пенсійних фондів та регулярних виплат пенсіонерам. З правової точки зору, пенсійне забезпечення становить собою сукупність законодавчих і підзаконних актів, що використовуються для регулювання пенсійних відносин.

Реалізація цілей пенсійного забезпечення в окремих державах здійснюється в пенсійній системі. У науковій літературі поширені три підходи до її визначення, які відрізняються здебільшого набором складових. Прихильники першого підходу вважають пенсійну систему сукупністю перерозподільчих відносин та системою інститутів, завданням яких є надання мате-

ріального забезпечення непрацездатним громадянам у формі періодичних грошових виплат [2]. Інші трактують пенсійну систему як комплекс економічних відносин та фінансових механізмів, за допомогою яких здійснюється формування та використання пенсійних фондів та створюються умови для пенсійного забезпечення відповідних категорій населення [5]. Третя група науковців, думку яких розділяє автор, під пенсійною системою розуміють комплекс інститутів, відносин і механізмів, за допомогою яких здійснюється формування фінансових ресурсів та їх розподіл серед непрацездатного населення при настанні соціальних ризиків у вигляді пенсій [6-8].

До головних цілей пенсії слід віднести боротьбу з бідністю літніх людей і зниження навантаження, яке могло б через цю бідність виникнути для решти суспільства. Якщо розглядати сутність пенсії з точки зору суспільства, то вона є частиною ВВП, що вироблена працюючим поколінням для пенсіонерів, тобто однією з форм надання матеріальних благ непрацездатним громадянам. Держава здійснює перерозподіл доходів від багатих до бідних, виплачуючи пенсії інвалідам, при втраті годувальника та іншим категоріям.

З точки зору окремої людини, сутність пенсії полягає в передачі доходу від періоду, коли вона (людина) заробляє, на період, коли з причини похилого віку не може вже отримувати дохід від роботи. Тобто за допомогою пенсії здійснюється вирівнювання споживання протягом усього життєвого циклу особи і страхування від ризику невизначеної тривалості життя.

Для виконання поставлених перед пенсією цілей і завдань вона наділена певними ознаками, до яких можна віднести: періодичність (регулярність, як правило щомісячність) або разовість виплати; індивідуалізований характер нарахування; грошовий вираз виплати; отримувачів пенсії; джерела виплати та умови їх формування; страхові випадки, при настанні яких проводиться виплата; умови та порядок виплати. Узагальнюючи ці ознаки, під пенсією, на нашу думку, слід розуміти передбачені законодавством грошові виплати отримувачам разового або щомісячного характеру за рахунок страхових внесків громадян і підприємств, доходу від інвестування пенсійних нагромаджень, а також держави у зв'язку з настанням страхових випадків – пенсійного віку, інвалідності або втрати працездатності.

В українському законодавстві термін "пенсія" стосується лише пенсійних виплат в солідарній системі (рис. 2). У недержавному пенсійному забезпеченні їх трактують як "пенсійні виплати". Таким чином, у національному пенсійному законодавстві для визначення одного типу виплат використовують два різні терміни, що, як відзначають окремі науковці, може призвести до плутанини під час їхнього практичного використання [9, 10]. Певною мірою таку ситуацію можна пояснити недостатньою диверсифікованістю джерел виплати пенсій в Україні – близько 99 % всіх пенсійних виплат здійснюється з солідарної системи. Однак звужений зміст поняття "пенсія" в Україні в майбутньому (в міру розвитку накопичувальної складової пенсійного забезпечення) може призвести до розходжень між статистичними даними про нарахування та виплату пенсій та законодавчим трактуванням. Підтвердженням доцільності відмови від вживання дефініції "пенсійна виплата" на користь терміна "пенсія" є те, що в законодавстві інших країн СНД, нап-

приклад Росії і Казахстану, пенсія стосується також і виплат з накопичувальної системи (рис. 3).



Рис. 2. Структура пенсійних виплат в українському законодавстві

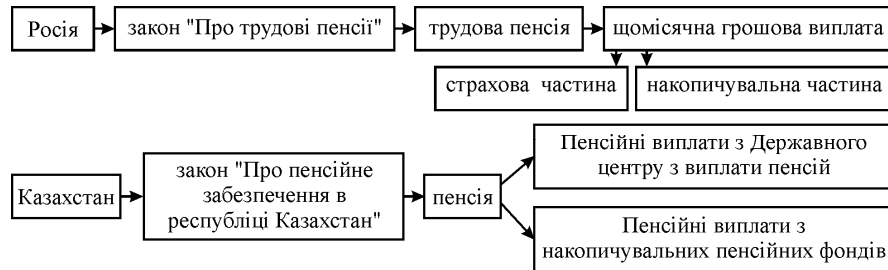


Рис. 3. Структура пенсій у Росії і Казахстані

Висновки. Пенсійне забезпечення є значно ширшим поняттям, ніж пенсійна система, оскільки може здійснюватися також і за рахунок неформальної фінансової і не фінансової підтримки людей похилого віку в межах родини або громади. Його сутність проявляється в різних аспектах: соціальному, економічному, фінансовому і правовому.

Розвиток і реформування пенсійного забезпечення України вимагає вдосконалення трактування терміна "пенсія" і поширення його на всю пенсійну систему – державну і недержавну.

Література

1. Мальований М.І. Розвиток пенсійного страхування сільського населення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 – "Гроші, фінанси і кредит" / М.І. Мальований; Нац. наук. центр "Ін-т аграр. економіки". – К., 2007. – 23 с.

2. Шевченко О.С. Пенсійне забезпечення як складова ін-ту соціального захисту населення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.01 – "Економічна теорія та історія економічної думки" / О.С. Шевченко; ДВНЗ "КНЕУ ім. В. Гетьмана". – К., 2009. – 22 с.

3. Хольцман Р. Обеспеченная старость в XXI веке: пенсионные системы и реформы в международной перспективе / Роберт Хольцман, Ричард Хинц. – Вашингтон. Округ Колумбия : Всемирный банк, 2005. – 199 с.

4. Устинов С.О. Співвідношення термінів соціальний захист та соціальне забезпечення в законодавстві України / С.О. Устинов // Юридична наука і практика. – 2011. – № 2. – С. 90-95. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Yurnip/2011_2/Ustinov.pdf.

5. Ріппа М.Б. державне пенсійне забезпечення в Україні та шляхи його розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.01 – "Економічна теорія та історія економічної думки" / М.Б. Ріппа; ДВНЗ "КНЕУ ім. В. Гетьмана". – К., 2007. – 21 с.

6. Папів М.М. Реформування пенсійної системи в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.09.01 – "Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика" / М.М. Папів; НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж. – К., 2004. – 22 с.

7. Стожок Л.Г. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування в системі соціальної політики і кредит" / Л.Г. Стожок; ДВНЗ "КНЕУ ім. В. Гетьмана". – К., 2007. – 22 с.

8. Толуб'як В.С. Державна політика пенсійного забезпечення: сутність і функції / В.С. Толуб'як // Теорія та практика державного управління : зб. наук. праць. – Харків : Вид-во ХарPI НАДУ "Магістр". – 2009. – № 4(27). [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tpdu/2009_4/doc/3/12.pdf.

9. Хуторян Н.М. Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні : монографія / Н.М. Хуторян, М.М. Шумило, М.П. Стадник та ін.; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького Нац. акад. наук України. – К. : Вид-во "Ін Юре", 2012. – 538 с.

10. Казанчан А.А. Поняття та види пенсійного забезпечення громадян в Україні / А.А. Казанчан // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. – Сер.: Юридические науки. – 2010. – Т. 23 (62), № 1. – С. 142-149.

Данилюк Е.И. Теоретическая сущность понятий "пенсия" и "пенсионное обеспечение"

Уточнена теоретическая сущность пенсионного обеспечения с точки зрения диверсифицированности источников содержания лиц преклонных лет. Раскрыты содержание и цели пенсионного обеспечения и пенсионной системы в разных аспектах: социальном, экономическом, финансовом и правовом. Выделены признаки пенсии, которые вытекают из ее целей, как с точки зрения общества, так и отдельного человека. Усовершенствовано определение понятия "пенсия", исходя из ее признаков. Обоснован вывод о необходимости расширения использования термина "пенсия" в украинском пенсионном законодательстве.

Ключевые слова: пенсионное обеспечение, пенсионная система, пенсия.

Danilyuk O.I. Theoretical essence of terms "pension" and "pension providing"

Theoretical essence of the pension provision is made more exact from the point of view the diversification sources of keeping the elderly. The essence and objectives of the pension provision and pension system is exposed in different aspects: social, economic, financial and legal. The pensions features which follow from its objectives, both from the point of view society and separate man are selected. The determination of term "pension" is improved, coming from its features. The conclusion about the necessity of expansion of the use of term "pension" in the Ukrainian pension legislation is grounded.

Keywords: pension provision, pension system, pension.